

УДК 332.132
© 2014

Л.М. ВАСІЛЬЄВА,
доктор наук з державного управління

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет,
Україна
E-mail: l.m.vas@mail.ru

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ
ЯК ІНСТРУМЕНТ
МОДЕРНІЗАЦІЇ
РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Визначено, що удосконалення організаційно-економічного механізму відновлення та розвитку агропромислового виробництва має ґрунтуватися на кластерному (або комплексному) підході до проблеми розвитку галузі. Сформульовано ряд актуальних концептуальних положень, які доцільно враховувати при розробці моделі агропромислового кластеру, до якої входять сектори ключовий, виробництва сировини та просування агропродукції.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, інноваційна економічна система, кластер, кооперація, стратегія.

Процеси глобалізації, висока конкуренція на ринках аграрної продукції та сучасні досягнення науки змінили вектор розвитку економіки та організації АПК. Формування виробничих структур направлено на підвищення конкурентоспроможності підприємств на основі інтеграції, розвитку виробничої кооперації та створення інноваційних економічних систем – агропромислових кластерів.

Нині найбільш затребуваним інструментом агропромислової політики є кластерна стратегія, яка добре зарекомендувала себе в усьому світі та забезпечує високу рентабельність виробництва, підвищення конкурентоспроможності продукції, а значить, і розширення ринків збуту. Кластерний підхід стає одним з базових методів реалізації державної економічної політики. Це найбільш дієвий і адекватний ринковим механізмам інструмент підтримки національного бізнесу в глобальній конкуренції.

Кластеризації, як інструменту модернізації регіональної економіки, приділяють значну увагу вітчизняні науковці, зокрема, Д.Ф. Крисанов [2], М.Ф. Кропивко [4], П.Т. Саблук [4], В.М. Семцов [5], Л.О. Удова [2], О.Б. Шамаглій [6] та ін. Проте проблеми використання кластерної стратегії в управлінні підприємствами агропромислового комп-

лексу, оцінки їх ефективності в роботі інтегрованих підприємств вивчені недостатньо глибоко, оскільки кожен регіон має ряд особливостей, які необхідно враховувати при створенні стратегії підприємства агросектору економіки. Тому **була поставлена мета** дослідити доцільність комплексного підходу до розробки кластерів як механізму конкурентоспроможної та інвестиційно привабливої економіки.

Уже сьогодні можна констатувати, що в Україні теж існують кластери: Херсонська область – кластер рибальства; Одеська – кластер органічного землеробства, рибний кластер, кластер “зеленого” сільського туризму; Запорізька – перший в Україні “медовий” кластер – “Бджоли не знають кордонів”, агрохарчовий кластер “Купуй запорізьке – обирай своє”. У Полтавській області реалізується проект “Створення регіонального кластеру виробників екологічної продукції”, підтримка якого здійснюється Фондом Європа за рахунок коштів, наданих Координатором проектів ОБСЄ в Україні та Агентством США з Міжнародного розвитку [1].

Інституційне закріплення кластерів, прийняття відповідних державних програм дозволить регіонам більш результативно виконувати свою функцію зі створення необхід-

ної інфраструктури – організаційної, фінансової, транспортної, логістичної, кадрової, яка спрямована на реалізацію стратегічних проєктів у рамках розвитку кластерів [3].

Як стверджує одна відома в області кластерних технологій компанія, в Україні поки що немає жодного зрілого кластеру. Зауважимо, що це стосується і агропромислових кластерів. Як зазначають Д.Ф. Крисанов та Л.О. Удова, незавершеність формування кластерів пояснюється тим, що молоко- та м'ясопереробні підприємства у процесі приватизації опинилися в руках суб'єктів (до речі, немісцевих), які не мають на меті впливати на формування сировинної бази, а прагнуть лише максимально використати те, що їм дісталось. Стихійність та некерованість, незавершеність таких кластерів в агропродовольчому секторі зумовлюються відсутністю стратегій кластеризації у регіональних органів, які несуть відповідальність за збалансованість економічної, соціальної та екологічної складових сталого розвитку територій, що перебувають під їх юрисдикцією. Автори також наголошують, що підтримання розвитку кластерів у сільських регіонах стає актуальним завданням для місцевих органів державного управління та самоврядування [2].

На думку П.Т. Саблука і М.Ф. Кропивка, можуть створюватися два типи агропромислових об'єднань кластерної організації: перший – об'єднання підприємств, які діють на основі договору про спільну діяльність (пакета двосторонніх договорів) без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів її учасників (аналог з радянської практики – РАПО); другий – об'єднання підприємств будь-якої організаційно-правової форми, яке створене відповідно до законодавства [4].

Кластерний підхід до підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств є особливою комбінацією територіального та міжгалузевих принципів управління, що дозволяє стимулювати інтеграційні процеси на мезорівні економіки. При створенні успішних, з точки зору конкурентоспроможності, агропромислових кластерів виникає синергетичний ефект від взаємодії учасників у кластері, коли загальний ефект перевищує суму показників віддачі всіх ресурсів його

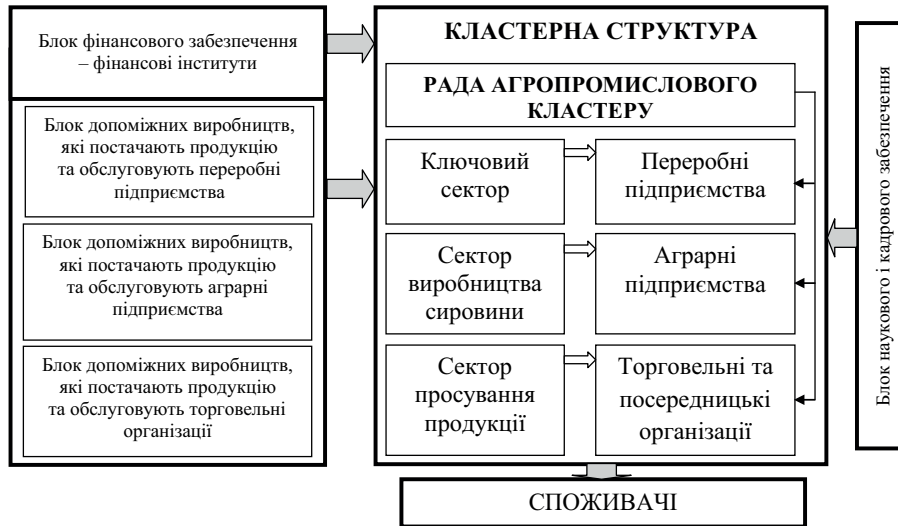
учасників, які діють незалежно один від одного.

Перевага кластерів полягає в нововведеннях та зростанні продуктивності праці в аграрному виробництві в середньо- та довгостроковій перспективі на відміну від ізолюваних за місцем розташування аграрних виробників. Участь в агропромисловому кластері надає також переваги аграрним виробникам у доступі до нових технологій, методів роботи та можливостей здійснення поставок виробленої продукції [5].

Для успішної реалізації стратегії розвитку регіону та стратегії розвитку кластерних систем вони повинні бути взаємно погоджені. Влада та бізнес грають різні, але взаємодоповнюючі ролі. Адаптацією кластерного підходу може слугувати створення кластерної системи за сприяння вертикально-інтегрованих бізнес-груп, тобто розвиток кластерної системи і розвиток вертикально-інтегрованих підприємств доповнюють один одного. Кластерний підхід не вступає в конфлікт із завданнями розвитку вертикальних корпорацій, що і являє собою головну мотивацію для об'єднання підприємств у кластер.

Дослідження організаційно-економічних ситуацій виявляють вагомі фактори, що впливають на процес трансформації потенціалу підприємств аграрної сфери в рамках кластерної системи. Групи факторів, що впливають істотно, різняться на етапах проєктування кластерної системи, виробництва продукції всередині кластеру та при доставці продукції споживачу. Від ефективності використання накопиченого виробничого потенціалу підприємств з урахуванням його трансформації в аграрному кластері, фаз його розвитку, етапів життєвого циклу в умовах включення в оборот високоліквідного надлишкового капіталу, залежать величина та рівень використання інвестиційного потенціалу соціально-економічної системи в регіоні.

Економічна стійкість агропромислового комплексу має базуватися на основі інноваційного розвитку його галузей, впровадження енергозберігаючої техніки та технологій, активізації інтелектуальних ресурсів, оптимального поєднання ринкових механізмів та державного регулювання економіки. Саме ці

Модель агропромислового кластеру

фактори можуть бути використані в рамках кластерного підходу до розвитку аграрної сфери.

Провідним сектором агропромислового кластеру повинні стати підприємства, які експортують свою продукцію, товари або послуги за межі регіону. Це структури, які забезпечують економічний успіх усього кластеру. Частіше за все це переробні підприємства агропромислової сфери. Такі підприємства – ефективні, успішні, займають стійку конкурентну позицію на галузевому ринку. Крім того, вони повинні бути здатні розвиватися і сприяти розвитку інших підприємств кластеру, в першу чергу аграрних.

До складу кластеру повинні обов'язково входити аграрні підприємства як постачальники аграрної сировини, що забезпечують діяльність компаній-лідерів. Від надійності постачальників залежить благополуччя кластеру в цілому.

Основна ідея формування кластеру у сфері виробництва продовольства в тому, щоб на основі науково обґрунтованих та технологічно реалізованих комплексних рішень, а також комерційних механізмів створити умови для переозброєння галузі та залучення вигідних інвестиційних вкладень. Цільовий початок у діяльності кластеру має носити інновацій-

ний характер. Кластер, як інтегрована форма взаємодії підприємств продовольчої сфери, насамперед основним своїм призначенням вважає створення інновацій та впровадження їх у практику. Саме інноваційна платформа дозволить забезпечити сталий розвиток підприємств кластеру та їх конкурентоспроможність не тільки на регіональному ринку, а й за його межами [6].

Для забезпечення стабільної діяльності та можливості розвиватися в довгостроковій перспективі кластеру необхідна підтримка з боку місцевих органів влади через механізми державного регулювання або шляхом прямої участі державних структур у складі інтегрованого формування. Такими суб'єктами, на наш погляд, є органи державного управління. Але в певній мірі вирішити цю проблему можна на основі створення системи інтегрованих зв'язків між суб'єктами ринку, що дозволяє нівелювати макроекономічні проблеми для аграрного виробництва та забезпечити економічний розвиток контрагентів.

Розроблена нами модель агропромислового кластеру (рисунок) містить ключовий сектор, сектор виробництва сировини та сектор просування аграрної продукції, що дозволяє вибудувати ефективний ланцюжок створення бізнес-процесу, орієнтованого на

кінцевого споживача. Для забезпечення життєдіяльності кластеру виділені фінансовий, науковий, кадровий та обслуговуючий блоки, зміст та обсяги взаємодії з якими визначаються планами кластеру.

Органом управління агропромислового кластеру є рада, до складу якої входять керівники підприємств та представники регіональних органів влади. Рада кластеру має координаційні, аналітичні, розпорядчі та контролюючі функції в рамках загальних фінансових, матеріальних, інформаційних, інноваційних та інших ресурсів. Основні принципи управління агропромисловим

кластером ґрунтуються на методології індикативного планування та довгострокових договірних відносин.

У запропонованій кластерній системі передбачається використовувати потенціал вищих навчальних закладів. Формування агропромислового кластеру за участю університетів (інститутів, академій) дає певні переваги виробничим структурам і самому освітньому закладу. При входженні в агропромисловий кластер ВНЗ ставить перед собою головне завдання – сприяти збереженню та найбільш повному використанню науково-технічного потенціалу галузевий АПК.

Висновки

1. Програмні заходи щодо розвитку інтеграції у сфері виробництва продовольства на основі кластерного підходу можна розділити на три блоки, які включають рекомендації регіональним органам влади щодо стимулювання створення, підтримки розвитку, моніторингу та коригування діяльності агропромислових кластерів.

2. Запропонована модель агропромис-

лового кластеру вміщує ключовий сектор, сектор виробництва сировини та сектор просування аграрної продукції, що сприятиме створенню бізнес-процесу, орієнтованого на кінцевого споживача. Життєдіяльність кластеру забезпечуватимуть фінансовий, науковий, кадровий та обслуговуючий блоки, які працюватимуть за планами кластеру.

Бібліографія

1. Кластери – нові можливості для розвитку економіки регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://isc.at.ua/publ/12-1-0-38>.

2. Крисанов Д. Кластеризація економічної діяльності та обслуговування як інструмент сталого розвитку сільських територій / Д. Крисанов, Л. Удова // Економіка України. – 2009. – № 10. – С. 69–75.

3. Кузьмін О. Кластери як чинник інноваційного розвитку підприємств і територіальних утворень / О. Кузьмін // Економіка України. – 2010. – № 2. – С. 14–23.

4. Саблук П.Т. Кластеризація як механізм

підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки / П.Т. Саблук, М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. – № 1. – С. 3–13.

5. Семцов В.М. Теоретико-прикладне трактування ролі фактора кластерної організації в аграрному секторі України / В.М. Семцов // Економіка АПК. – 2010. – № 6. – С. 166–173.

6. Шмаглій О.Б. Інноваційний розвиток сільського господарства та харчової переробної промисловості / О.Б. Шмаглій // Економіка АПК. – 2010. – № 5. – С. 119–123.

Рецензент – доктор наук з державного управління,
професор І.П. Приходько